

О. П. Мегель,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ТИПОЛОГІЯ ОЗНАЧЕНЬ В ЕПІГРАФІЧНИХ ТЕКСТАХ ПОСВЯТ БОСПОРСЬКОГО ЦАРСТВА

Здійснено аналіз структурних типів узгоджених та неузгоджених означень як граматичної домінанти тексту посвят Боспорського царства. Визначено їх лексико-семантичну організацію та загальну тенденцію до вживання поширених багатокомпонентних означень. Засвідчено домінування неузгоджених означень.

Ключові слова: узгоджені означення, неузгоджені означення, прикладка, *Genetivus possessivus*, комбіноване поширене означення

THE TYPES OF ATTRIBUTES IN EPIGRAPHIC TEXTS-DEDICATIONS OF THE BOSPORAN KINGDOM

Structural types of consistent and inconsistent attributes as grammatical dominant of the texts-dedications of the Bosporan Kingdom have been analyzed. Lexical semantic organization of epigraphic texts and general tendency of using the composite attributes have been determined. The domination of inconsistent attributes has been noticed. The article also reveals the author's attention to the information about social status, location, family relationships, origins of the dedicator and the person-addressee of the dedication. This makes the dedication an important historical source of knowledge about ancient states of the Northern Black Sea region.

Key words: consistent attributes, inconsistent attributes, apposition, *Genetivus possessivus*, composite attributes.

ТИПОЛОГИЯ ОПРЕДЕЛЕНИЙ В ЭПИГРАФИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ ПОСВЯТИТЕЛЬНЫХ НАДПИСЕЙ БОСПОРСКОГО ЦАРСТВА

Осуществлен анализ структурных типов согласованных и несогласованных определений как грамматической доминанты текста посвяtitельных надписей Боспорского царства. Определена их лексико-семантическая организация и общая тенденция употребления распространенных многокомпонентных определений. Засвидетельствовано доминирование несогласованных определений.

Ключевые слова: согласованные определения, несогласованные определения, приложение, *Genetivus possessivus*, комбинированное распространенное определение.

Тексти посвят як спеціальний вид епіграфічних текстів об'єднує особливий синтаксис, який відрізняється семантико-синтаксичною деталізацією кожного члена речення. У текстах написів зафіксовано 28 підметів, 26 непрямих додатків, 18 обставин часу, 16 присудків, 14 обставин мети, 4 прямих додатки і 132 означення, що дозволяє говорити про особливий статус цього члена речення у синтаксичній структурі посвят як граматичної домінанти тексту.

У сучасному мовознавстві вивчення синтаксичних одиниць передбачає багатоаспектність підходів. Панівним є функціональний підхід. До основних завдань функціонального синтаксичного аналізу належить виділення різноструктурних синтаксичних одиниць і дослідження закономірностей їх ускладнення. При цьому проблема виділення членів речення залишається однією із суперечливих і неоднозначних у мовознавстві. Цьому питанню присвячено праці багатьох науковців таких, як О. О. Потебня, В. В. Виноградов [3], І. Р. Вихованець [4], Н. Л. Іваницька та інші.

Поділяючи члени речення на головні та другорядні, вчені серед останніх значну увагу приділяють означенню, визначенню і класифікації якого у фаховій літературі та граматиках подається по-різному. Це залежить від лінгвістичних теорій та критеріїв, покладених в основу тієї чи іншої граматики. Саме з цього випливають різні представлення, опис та результати дослідження атрибутів. Якщо цей член речення в сучасних мовах неодноразово привертав увагу, то у старогрецькій мові, зокрема, на матеріалі епіграфічних текстів, він не був предметом спеціального вивчення, хоча на нього звертають увагу автори граматики старогрецької мови (Е. Швіцер, О. І. Соболевський, М. Н. Славятинська, Р. Л. Олішук та ін). Окремі питання синтаксису давньогрецьких написів розглядають Е. Герман – про підрядні речення в грецьких написах, Е. Кляфлін – про синтаксис беотійських написів, К. Майстер – про синтаксичне вживання родового відмінка в критських написах [9], К. Майстерганс – про граматику аттичних написів [10]. Дослідженню синтаксису написів античних колоній грецького берега Північного Причорномор'я присвячена книга польського науковця А. С. Коцевалова, опублікована у 1935 р [8]. Короткий нарис синтаксису написів Північного Причорномор'я представлений у «Корпусі Боспорських написів» [5]. Проте у цих працях лише перелічуються синтаксичні особливості написів, незалежно від їх тематики. З уваги на це, **актуальність теми дослідження** зумовлена особливим зацікавленням сучасних лінгвістів до питань функціонального синтаксису, а також потребою системного дослідження означень у старогрецьких написах як важливого текстотвірного чинника. **Метою** роботи є визначення структурних типів означень у посьвятих Боспорського царства через призму їхніх формально-граматичних та семантичних ознак. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: зробити наскрізну вибірку означень в текстах посвят; виокремити узгоджені та неузгоджені означення за формально-граматичними ознаками; проаналізувати структурні типи означень та їх лексико-семантичну організацію; визначити загальні тенденції вживання означень у посьвятих. **Об'єктом** даного дослідження є всі типи означень у текстах посвят Боспорського царства, а **предметом** – синтаксична структура означень, особливості семантики, сполучуваності та продуктивності вживання. **Матеріалом** дослідження слугували 36 написів-посвят Боспорського царства [5, с. 18–43]. Для розв'язання завдань, у ході дослідження використовуються загальнонаукові методи: узагальнення – для формування теоретичної бази наукового дослідження, аналіз – для характеристики кожного з означень посвят Боспорського царства, синтез – для їх класифікації. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що вперше на матеріалі старогрецьких написів Боспорського царства проведено комплексний аналіз означень з врахуванням усіх притаманних їм класифікаційних ознак.

При аналізі структурних типів означень для кваліфікації однослівних означень ми використовуємо, за Вихованцем, термін *мінімальна або елементарна синтаксична одиниця*, а для багатокомпонентних – *синтаксична одиниця-конструкція* [4, с. 195].

Узгоджені означення (далі УО) у написах-посвятих Боспорського царства можуть, передусім, виражатись прикметниками. У межах лексико-семантичного класу прикметників у посьвятих виділяємо, згідно класифікації Вердієвої [1, с. 12], три семантичних підкласи: «прикметники, які позначають власну ознаку», «прикметники, які позначають динамічну ознаку» та «прикметники, які позначають приналежність до певного класу явищ».

Підклас «прикметники, які позначають власну ознаку (якість, властивість)» утворює лексико-семантичну групу зі значенням «розміру». Центральною лексеєю цієї групи виступає прикметник *μεγας, μεγάλη, μέγα*, який вказує на загальний

великий розмір. У посвятах він вживається п'ять разів з іменниками на позначення осіб, набуваючи переносного значення, і вказує на «безвідносну величину», виражаючи при цьому позитивну оцінку: μέγας Φαρνάκης (*великий Фарнак*) [напис № 28]; μέγας βασιλεύς (*великий цар*) [№ 29].

Підклас «прикметників, які позначають динамічну ознаку» представлений ЛСГ зі значенням «той, який поводить себе певним чином відносно когось». До неї належать прикметник φίλωρμαῖος (*дружній до римлян*), який зустрічається у чотирьох написах, та φίλοκαίσαρος (*дружній до Цезаря*), зафіксований двічі: Σουρομάτου φίλοκαίσαρος [καὶ φίλωρμαῖου] (*Савромата, дружнього до Цезаря і до римлян*) [№ 32].

До підкласу прикметників, які позначають приналежність до певного класу явищ належать дві ЛСГ: зі значенням «приналежність до природних явищ» та «приналежність до суспільних явищ». ЛСГ прикметників зі значенням «приналежність до природних явищ» об'єднує прикметники зі значенням «приналежність до певної території»: Ἐφεσείη (*Ефеська*), Βυζάντιος (*візантійський*), Ρόδιοι (*родоські*). Вони засвідчені у чотирьох посвятах: [Τ]εισίας Βυζάντιος (*Тісії візантійський*) [№ 17]. Крім цього, дана ЛСГ включає прикметник ουράνιος (*небесний*) з семою «приналежність до небесних тіл як частин об'єктивного світу»: Αφροδίτη Ουράνια (*Афродіті Уранії*) [№ 31]. Прикметник вживається два рази.

ЛСГ прикметників зі значенням «приналежність до суспільних явищ» репрезентує підгрупа з семантичною ознакою «приналежність до релігійних або містичних уявлень», до якої належить вжита у двох написах лексема εὐσεβής (*божественний, благочестивий*): βασιλέως Σουρομάτου... εὐσεβούς (*царя Савромата... благочестивого*) [№ 32].

Слід зазначити, що всі розглянуті прикметникові означення сполучаються з власними назвами – іменами відомих правителів та назвами ірреальних істот – богів.

УО можуть виражатись також дієприкметниками. Зокрема, у двох написах засвідчено дієприкметник, який вказує на рід діяльності дедиканта ([Σ]ατυρίων ἱερησάμενος (*Сатіріон, який був жерцем*)) [№ 10] та поєднується з власними назвами – іменами присвячувачів.

Як різновид УО у посвятах вживаються прикладки, виражені іменниками. Зокрема, у десяти посвятах у функції прикладки фігурують іменники, які ідентифікують ім'я родинної або правлячої особи: ὑπὲρ Μοιροδώρου τ(οῦ) υ[ίου] (*на честь свого сина Мойродора*) [№ 19], ὑπὲρ βασιλίσσης Δυνάμεως (*на честь цариці Динамії*) [№ 31]. Також десять разів вживаються прикладки на позначення функції богів: Ἀπόλλωνι Ἰητροῖ (*Аполлонові Лікарю*) [№ 6, 10, 25], Διὶ Σῴτηρι (*Зевсу Спасителю*) [№ 26]. У трьох написах засвідчено прикладку, виражену субстантивованим дієприкметником μεδεούσα (*покровителька*) з вказівкою на особу, яка опікується чимось: Ἐκά[τη]τῆ Σπάρτης μεδεούσῃ (*Гекаті, покровительці Спарти*) [№ 22]. В посвяті № 14 підмет уточнюється прикладкою з вказівкою на рід діяльності дедиканта: Ἀριστονίκη Δήμητρος ἱερῆ (*Аристоніка, жриця Деметри*). Як УО-прикладку тричі засвідчено іменники на позначення титулів вищих державних та військових осіб: [βασιλ]εύς (*цар*), ναύαρχος (*наварх*), Τρύ[φω]ν ναύαρχ[ος] (*наварх Трифон*) [№ 30].

Ці УО як непоширені є мінімальними синтаксичними одиницями. Окрім цього, значна частина УО – це поширені, представлені синтаксичними одиницями-конструкціями з різними типами синтаксичних зв'язків. Зокрема, найуживанішими є двочленні. Вони можуть виражатись однофункціональними компонентами – двома прикладками, поєднаними сурядним зв'язком: Ἀριστονίκη ... ἱερῆ, ... θυγάτηρ (*Аристоніка, жриця ..., дочка ...*) [№ 14]. Крім цього, двочленні означення можуть складатися з поєднаних зв'язком узгодження прикметника та прикладки: ὑπὲρ βασιλίσσης Δυνάμεως φίλωρμαῖου (*на честь цариці Динамії дружнього до римлян*) [№ 31]. Трикомпонентні означення представлені трьома прикладками: τοῦ ἐκ βασιλέως Μιθραδάτου Εὐπάτορος Διονύσου (*сина царя Мітридата Євпатора Діоніса*) [№ 31]. Чотиричленні означальні конструкції являють собою поєднання за допомогою сурядного зв'язку чотирьох прикладок: τοῦ βασιλέως Τ. Ἰουλί[ου] Κόττι[ος], υἱοῦ (*царя Тиберія Юлія Котіса, сина*) [№ 34]. Чотирикомпонентними є УО представлені двома прикметниками та двома прикладками: μεγάλου βασιλέως Τ. Ἰουλί[ου]... εὐσεβούς (*великого царя Тиберія Юлія ... благочестивого*) [№ 34]. Серед неелементарних означень є й п'ятикомпонентні, які складаються з прикладки та чотирьох прикметників, поєднаних зв'язком узгодження: μεγάλου βασιλέως Σουρομάτου φίλοκαίσαρος [καὶ φίλωρμαῖου] εὐσεβούς (*великого царя Савромата, друга Цезаря і друга римлян, благочестивого*) [№ 32]. Поширені УО утворюють і шестичленні означення з чотирма прикладками та двома прикметниками, між якими функціонує зв'язок узгодження: βασιλέως Τιβερίου Ἰουλί[ου] Κόττι[ος] φίλοκαίσαρος καὶ φίλ[ωρ]μα[ί]ου νασάτ τοῦ καὶ [εὐεργέτου] (*царя Тиберія Юлія Котіса, дружнього до Цезаря і римлян і благодійника*) [№ 33].

У ролі неузгоджених означень (далі НО) в багатьох випадках виступає форма родового відмінка однини, яка виражає приналежність, тобто Genetivus possessivus. В такому родовому відмінку засвідчено переважно власні імена, зокрема, 26 разів ім'я батька: Βάθυλλος Δέρκιος (*Бафілл, син Деркія*) [№ 22]. У Genetivus possessivus може стояти також ім'я діда з прикладкою на позначення його титула: Χρηστίων β' τοῦ Σαλᾶ πρίνκίπτος (*Хрестіон, син Хрестіона, сина Сали, прінкіна*) [№ 35]. Засвідчено два приклади вживання у цьому відмінку іменника з вказівкою на приналежність чогось цареві: ὑπὲρ τῆς τοῦ βασιλέως οἰκίας (*на честь палацу царя*) [№ 32].

У двох написах НО виражаються прийменниковими словосполученнями зі значенням походження (ἐκ βασιλέως): ὑπὲρ βασιλίσσης Δυνάμεως τῆς ἐκ βασιλέως... Φαρνάκου (*на честь цариці Динамії, дочки... від царя Фарнака*) [№ 31]. З цим значенням вживається словосполучення ἐκ προγόνων (*з нащадків*), конкретизоване НО у формі Genetivus possessivus βασιλέω[ν] (*царів*). Як НО засвідчено також прийменникове словосполучення, яке вказує на переможених у війні: ὑπ[ὲρ]... νεῖκ[ης] ἀπὸ τῶν Σκυθῶν (*на честь перемоги над скіфами*) [№ 32].

У 16 прикладах як НО виступають іменники-топоніми у формі Genetivus obiectivus, вказуючи на територію царювання правителя: ἄρχοντας Πατρισάδου Βοσπόρου καὶ Θεοδοσίας (*від час правління Перісада, архонта Боспору й Феодосії*) [№ 25], у трьох – на місце покровительства бога: Ἐκά[τη]τῆ Σπάρτης μεδεούσῃ (*Гекаті, покровительці Спарти*) [№ 22], у 20 прикладах фігурують етноніми, що вказують на народи, якими керував правитель (Σίνδων καὶ Μαῖτων πάντων καὶ Θατέων).

У чотирьох написах НО може виражати частковий родовий відмінок (Genetivus partitivus) іменника βασιλέω[ν] (*з царів*): ὑπ[ὲρ] βασιλέως [βασιλέω]ν Τιβερίου (*на честь царя з царів Тиберія*) [№ 25]. У двох посвятах НО виступає іменник у формі Genetivus subiectivus: ὑπ[ὲρ]... τοῦ βασιλέως... νεῖκ[ης] (*на честь перемоги царя*) [№ 32].

НО, як і УО, у посвятах, окрім мінімальних синтаксичних одиниць, виражаються синтаксичними одиницями-конструкціями. Зокрема, двочленне НО представлене іменником в Genetivus subiectivus та прийменниковим словосполученням, між якими функціонує зв'язок прилягання: ὑπ[ὲρ] τοῦ βασιλέως... νεῖκ[ης] τῆς ἀπὸ τῶν Σκυθῶν (*на честь перемоги царя над скіфами*) [№ 32]. Крім цього, двокомпонентні НО у формі Genetivus obiectivus можуть поєднуватись зв'язком узгодження: ἄρχοντας Βοσπόρου καὶ Θεοδοσίας (*архонта Боспору і Феодосії*) [№ 6].

Трикомпонентні НО могли виражатись двома іменниками у Genetivus possessivus, поєднаними зв'язком керування, та прийменниковим словосполученням, яке прилягає до НО: τοῦ ἐκ προγόνων βασιλέω[ν]... βασιλέως Β[οσπόρου] (*царя*

Боспору з нащадків царів) [№ 32]. Та в більшості випадків НО складаються з трьох або чотирьох іменників у родовому об'єкті (або порівняння), між якими простежується сурядний синтаксичний зв'язок: βασιλεύοντος Σίνδων καὶ Μαϊτῶν καὶ Θατέων (*царя сіндів, майтів і фатіїв*) [№ 25]; βασιλεύοντος Σίνδων, Τορέτέων, Δανδαρίων, Ψησσῶν (*царя сіндів, торетів, дандаріїв, псссїїв*) [№ 6, 6а, 8].

У низці посьвят УО і НО, поєднуючись за допомогою різних типів синтаксичних зв'язків, утворюють комбіновані поширені означення. Серед них є двочленні означення, які являють собою поєднані зв'язком керування УО-прикладку і НО у формі Genetivus possessivus: Εστία Μηνόδωρου θυγάτηρ (*Гестія, дочка Менодора*) [№ 21]. У ролі УО як компонент двочленного комбінованого означення може виступати прикметник: [Τ]εισίας Δηλοπτήχου Βυζάντιος (*Тисій, син Делоптіха, візантієць*) [№ 17]. Трикомпонентні означення представлені двома УО – прикладкою і прикметником та НО у Genetivus possessivus: [Βασιλ]εὺς βασιλέων μέγας Φαρνάκης (*цар царів, великий Фарнак*) [№ 28]. Прикладку і прикметник поєднує зв'язок узгодження, а НО і прикладку – зв'язок керування. Тричленні означення можуть виражатися двома прикладками і НО у Genetivus obiectivus: Αφροδίτη Οὐρανία Ἀπατούρου μεθεούστη (*Афродіті Уранії, покровительці Анапура*) [№ 31]. Чотиричленні означення складаються з двох УО-прикладок і двох НО у Genetivus possessivus: Ἀριστονίκη Δημήτρος ἱερῆ, Ξενοκρίτου θυγάτηρ (*Аристоніка, жриця Деметри, дочка Ксенокріта*) [№ 14]. При цьому між двома прикладками і двома НО функціонує сурядний зв'язок, а між прикладкою і НО – зв'язок керування. Серед комбінованих означень у посьвятих представлені й десятичленні з різними типами синтаксичного зв'язку: прийменниково-відмінковим керуванням та узгодженням: ὑπὲρ βασιλείσσης Δυνάμεως φιλορωμαίου, τῆς ἐκ βασιλέως μεγάλου Φαρνάκου, τοῦ ἐκ βασιλέως Μιθραδάτου Εὐπάτορος Διονύσου (*на честь цариці Динамії дружньої до римлян, дочки великого царя Фарнака, сина царя Мітрідата Євпатора Діоніса*) [№ 31]. Така синтаксична конструкція складається з двох УО, виражених прикладкою (Δυνάμεως) і прикметником (φιλορωμαίου), та НО у вигляді прийменникового словосполучення (ἐκ βασιλέως), ускладненого двома УО – прикметником (μεγάλου) та прикладкою (Φαρνάκου), від якої залежить як НО ще одне прийменникове словосполучення (ἐκ βασιλέως) у поєднанні з трьома УО-прикладками (Μιθραδάτου Εὐπάτορος Διονύσου). Крім цього, десятичленні означення могли виражатися двома НО у формі іменника в Genetivus possessivus (του... βασιλέως) та прийменникового словосполучення (ἀπὸ τῶν Σκυθῶν). Перше НО, у свою чергу, доповнюється ще двома НО: за допомогою керування іменником у Genetivus possessivus (Β[οσπύρου]) та прилягання – прийменниковим словосполученням (ἐκ προγόνων), конкретизованим НО у формі Genetivus possessivus (βασιλέωv). Окрім цього, з ним поєднуються зв'язком узгодження п'ять УО у формі прикладки (Σουρομάτου) та чотирьох прикметників (μεγάλου, φιλοκαίσαρος [καὶ φιλορωμαίου] εὐσεβοῦς) з сурядним зв'язком: ὑπὲρ τοῦ ἐκ προγόνων βασιλέωv--- μεγάλου βασιλέως Β[οσπύρου] Σουρομάτου φιλοκαίσαρος [καὶ φιλορωμαίου] εὐσεβοῦς νεῖκ[ης] τῆς ἀπὸ τῶν Σκυθῶν (*на честь перемоги над Скіфами ... великого царя Боспору Савромата, друга Цезаря і друга римлян, благочестивого, з нащадків царів*) [№ 32]. Подібну структуру має і наступне десятичленне означення: [υπ]ὲρ βασιλέως [βασιλέωv] Τιβεριίου Ιουλίου Κόττι[ος] φιλοκαίσαρος καὶ φιλ[ι]ρωμα[ί]ου vasat τοῦ καὶ εὐεργέτου τῆς πατρίδος νεῖκης [τῆς ἀπὸ τῶν Σκυθῶν] (*на честь перемоги над Скіфами царя царів Тиберія Юлія Коміса, дружнього до Цезаря і римлян і благодійника батьківщини*) [№ 33]. Воно відрізняється лише НО у Genetivus possessivus ([βασιλέωv]) і має шість УО – чотири прикладки (Τιβεριίου Ιουλίου Κόττι[ος], εὐεργέτου) та два прикметники (φιλοκαίσαρος καὶ φιλ[ι]ρωμα[ί]ου). Прикладка εὐεργέτου уточнюється НО у формі Genetivus Obiectivus: τῆς πατρίδος. Ще один приклад демонструє десятикомпонентне означення: ὑπὲρ τῆς τοῦ βασιλέως Τ. Ἰουλί[ου] Κόττι[ος], υἱοῦ μεγάλου βασιλέως] Τ. Ἰουλί[ου]--- εὐσεβοῦς] οἰκίας (*на честь палацу царя Тиберія Юлія Коміса, сина великого царя Тиберія Юлія ... благочестивого ...*) [№ 34]. Воно складається з НО у Genetivus possessivus (τοῦ βασιλέως) і чотирьох УО – прикладок (Τ. Ἰουλί[ου] Κόττι[ος], υἱοῦ). При цьому прикладка υἱοῦ має при собі НО βασιλέως, яке конкретизується чотирма УО – двома прикметниками (μεγάλου, εὐσεβοῦς) та двома прикладками (Τ. Ἰουλί[ου]).

Проведений аналіз дав змогу констатувати перевагу неузгоджених означень (58%) над узгодженими (42%). Серед УО засвідчено домінування непоширених, виражених прикладками – іменами правителів, іменниками на позначення родинних зв'язків, назв осіб за професійною діяльністю, вищих державних посадових осіб, функцій богів. Діапазон компонентів поширених означень коливається від двох до шести, в яких також переважають прикладки, які позначають імена правителів та родинні зв'язки.

У функції НО переважають іменники у родовому відмінку приналежності. Це переважно власні імена, які позначають родинні відносини. Поширені НО представлені переважно трьохкомпонентними синтаксичними одиницями-конструкціями. Натомість, серед комбінованих поширених означень домінують десятичленні.

Виявлені факти дають можливість говорити про особливу увагу авторів посьвят до детальної інформації про суспільний статус, локалізацію, родинні відносини, походження як присвячувача, так і особи, на честь якої здійснюється посьвята. Завдяки різноструктурним означенням здійснюється максимальна інформативна насиченість текстів посьвят, тобто означення слугують потужним засобом актуалізації їх змісту. Це, в свою чергу, робить посьвати важливим історичним джерелом знань про античні держави Північного Причорномор'я.

Проблематика дослідження має суттєві перспективи, актуальне теоретичне та практичне значення для вивчення різноструктурних синтаксичних одиниць – означень, їхніх формально-граматичних та семантичних ознак у старогрецькій мові на матеріалі епіграфічних текстів. Наявність суперечливих тверджень про означення спонукає до пошуків нових підходів у його класифікації.

Література:

1. Вердиева З. Н. Семантические поля в современном английском языке / Земфира Надировна Вердиева. – М.: Высш. шк., 1986. – 120 с.
2. Веселовский А. Н. Из истории эпитета / А. Н. Веселовский; вступ. ст. И. К. Горского; сост., коммент. В. В. Мочаловой // Веселовский А. Н. Историческая поэтика. – М.: Высшая школа, 1989. – С. 59–75.
3. Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике / Виктор Владимирович Виноградов. – М., 1975. – 445 с.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / Іван Романович Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
5. Корпус боспорских надписей / под редакцией академика В. В. Струве, академика М. Н. Тихомирова доктора наук В. Ф. Гайдукевича, А. И. Доватура, Д. П. Каллистова, Т. Н. Книпович. – М. Л.: издательство «Наука», 1965. – 940 с.
6. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики / Виктор Васильевич Левицкий // Учебное пособие (с грифом Минвуза УССР). – Киев: УМК ВО, 1989. – 156 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтва: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Kosewlow A. Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum graecarum Orae septentrionalis Ponti Euxini / Andreas Kosewlow. – , 1935. – 131 p.

9. Meister K. Der syntaktische Gebrauch des Genitivs in den kretischen Dialektinschriften / Meister K. – Indogermanischen Forschungen 18, 1905/1906. – S. 133–204.
10. Meisterhans K. Grammatik der attischen Inschriften. Dritte vermehrte und verbesserte Auflage besorgt von Eduard Schwyzer / Konrad Meisterhans. – Berlin, 1900. – 312 p.
11. Son S. Die Attributierung im Deutschen und im Koreanischen / Son S. – Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1998. – 264 p.
12. Schwyzer, E. Griechische Grammatik: Syntax und syntaktische Stilistik / Eduard Schwyzer. – München, 1950. – 714 p.